

Kozolec

Simbol slovenske arhitekture

Kozolec je ponavadi lesena, s strani odprta stavba za sušenje žita in trave, značilna za slovensko podeželje in arhitekturo.

Poznamo več vrst kozolcev:

- enojni oz. stegnjeni kozolec
- pravi toplar
- toplar s hodnikom
- nizki toplar
- kozolec na kozla oz. psa oz. pero
- prislonjeni kozolec

Celo ljubitelji in poznavalci najlepšega v slovenski naravi si niso enotni v oceni, ali je kozolec arhitekturni objekt ali umetnostni spomenik. Čeprav ga nikoli niso postavljali po celotnem ozemlju Slovenije, so etnografi vendarle upoštevali tudi ta gradbeni element.

Slovenski kozolec ni samo objekt za shranjevanje in sušenje nekaterih poljskih pridelkov, ampak hkrati mojstrovina domačega gradbeništva, če ne celo gradbeniška umetnina; slovenski kozolci ne stojijo v pokrajini kar tako, brez reda, ampak prelepo dopolnjujejo krajino, kjer stojijo posamič, in ji rišejo skladno podobo, kjer so se domačini odločili postaviti več kozolcev drug poleg drugega. In še več: kjer se je zdelo, da preprosta kombinacija lesenih vertikal in horizontal ne bi zadostovala potrebam gospodarstva in bi bila preskromna dopolnitev naravnega okolja, so se umni gradbeniki odločili za še razkošnejšo arhitekturo: dva kozolca tik drug ob drugem so povezali in ju pokrili s skupno streho, da je nastal vezani, dvojni kozolec ali toplar.

Kot so zaupali gradnjo templjev največjim mojstrom gradbeniške umetnosti, so se tudi postavljanja kozolcev lotevali le mojstri tesarskih znanj, ki so jim sojenice v zibki vsadile umetniško žilico. Kako bi mogli sicer zgraditi vesoljske grafike, ki jih rišejo kozolčeve late v pokrajino – v vsaki svetlobi drugačne umetnosti.

Čeprav so kozolci namenjeni praktični uporabi, so še mnogo lepši prazni kot polni: s travo ali žitom v latnikih so videti kot zgleden gospodarski objekt, popolnoma prazni s čistimi vertikalami in horizontalami kot izjemna grafična upodobitev v pokrajini. Pri tem sploh še ne upoštevamo drobnih rezbarskih in tesarskih umetnin, ki so jih mojstri vgradili v stavbo: tega jim pač ne bi bilo treba, če bi jim šlo izključno za praktično uporabnost.

Ilijev kozolec je posebnost slovenske kmečke arhitekture in zaščiten etnološki spomenik v Dolnjih Retjah. Star je več kot dvesto let, v svojih časih pa je bil narejen brez enega samega žeblja in samo iz tesanega lesa.

Panjske končnice

Sličice za odganjanje urokov

Panjske končnice so poslikane stranice čebeljih panjev, ki so slovenska posebnost v umetnosti in naj bi po nekaterih verovanjih varovale čebele pred boleznimi in uroki in jim po drugih kazale vhod v njihov panj. Čebelarji so že od sredine 18. stoletja krasili čebelja svetišča na slovenskem Kranjskem in Koroškem, ta »moda« pa se je kmalu razširila po vseh slovenskih pokrajinah.

Takšen videz čebelnjaka je bil čebeljim pastirjem v sosednjih deželah vse tja do Švice tako všeč, da so začeli v tem posnemati slovenske čebelarje.

Sprva so slovenski ljudski in izučeni slikarji poslikavali panjske končnice s svetopisemski motivi; večinoma z oljnatimi barvami so uporabljali prihod svetih Treh kraljev in Kristusovo rojstvo, poslednjo sodbo, Abrahamovo daritev, Adama in Evo v

raju in njun izgon iz Edna, sveto Družino, Kristusa na oljski gori, Davida in Goljata in druge svetopisemske motive. Pozneje so vse bolj prevladovale sličice iz posvetnega življenja, zdaj pa so bržčas najbolj znani šaljivi motivi, ki jih kot replike prodajo za dobro prepoznaven in lep turistični spominek: kako hudič ženski brusi jezik, kako mečejo dedci stare babe v mlin, da jih zmelje v mlade lepotice, kako žena vleče moža iz gostilne, kako se ženske ravsajo za moške hlače ali kako debeluh vozi svoj lastni trebuh. Veliko šaljivih starih poslikanih panjskih končnic gre na rovaš prevarantskih obrtnikov, še več pa širokoustnih lovcev, ki v lovu na živali potegnejo krajši konec: kako lisica brije lovca ali kako živali nesejo lovca k pogrebu.

Panjskih končnic niso slikali samo neznani ljudski slikarji, ampak tudi znameniti mojstri čopiča. Tega dela se je občasno loteval znameniti slikar Leopold Layer iz Kranja ter enako znana umetnika Janez in Jurij Šubic iz Poljanske doline, pa tudi sloviti čebelar Anton Janša iz Breznice pri Radovljici, kjer se je slikane panjskih končnic najbrž začelo, in njegov brat Lovro, ki je bil v avstrijskem prestolnem mestu ravnatelj umetnostne šole. Slikane na panjske končnice je bilo na vrhuncu sredi 19. stoletja, potem pa je zanimanje za to umetnost začelo upadati.

Kot so bile tako poslikane panjske končnice svojevrstne umetnine že v času nastanka, so ostale umetnine vse do današnjih dni. Do danes se je ohranilo približno petsto tisoč panjskih končnic, na katerih je več kot šeststo različnih motivov.

Viri:

- ★ http://sl.wikipedia.org/wiki/Panjske_kon%C4%8Dnice
- ★ <http://sl.wikipedia.org/wiki/Kozolec>
- ★ Knjiga: 101 slovenska prepoznavnost